

УДК 141.32:130.3

Екзистенціали людського буття у філософських поглядах Сьорена К'єркегора

О.О. СТОЯНО

Одеська національна академія харчових технологій, м. Одеса, Україна, E-mail: ox26@km.ru

Авторське резюме

Екзистенціали це – фундаментальні способи людського існування. Метою даної статі є виокремлення та аналіз екзистенціалів як суттєвих складових у цілісній концепції екзистенції С. К'єркегора, спираючись насамперед на тексти оригінальних праць данського мислителя, а також на коментаторські праці вітчизняних та іноземних авторів.

У західній і вітчизняній філософії виділяють так звані «негативні» – самотність, смерть, страх – і «позитивні» – віра, надія, любов – екзистенціали, а також інші фундаментальні модуси існування індивідів – духовність, свобода, відповідальність, творча активність, тілесність та ін. У звичайному житті людина або забуває про них, або свідомо від них відсторонюється, живучи повсякденними потребами та інтересами. Але коли звичний плін життя ламається, людина виявляє уявність своєї захищеності світом науки і техніки, громадськими інститутами і усвідомлює представленість самому собі як свою свободу. І у своїй свободі він повинен зробити правильний вибір – вибір справжнього існування, екзистенцію, яка є по своїй суті буття самотньої віруючої людини, що прагне до Бога. Таке прагнення має бути постійним, постійним становленням, оскільки самовідношення до Бога у вірі не може бути вироблено раз і назавжди: воно повинно приймати вигляд самореалізації, яка постійно відтворюється.

Ключові слова: С. К'єркегор, екзистенція, смерть, страх, відчай, самотність, віра, любов.

The existentials of human being in a philosophical view of Søren Kierkegaard

O.O. STOIANO

Odessa national academy of food technologies, Odessa, Ukraine,
E-mail: ox26@km.ru

Abstract

The existential are fundamental means of human existence. The aim of the article is to appropriate and analysis the existential as essential components in the holistic concept of existence S. Kierkegaard, based primarily on the texts of the original works of this Danish philosopher and commentator on the works of domestic and foreign authors.

In the philosophy they appropriate so-called the «negative» (loneliness, death, fear) and «positive» (faith, hope, love) existentials, and other fundamental modes of existence: spirituality, freedom, responsibility, creativity, physicality, etc. In everyday life, people either forget about them or remove from them deliberately, living daily needs and interests. But when the habitual way of life breaks down, a person discovers the hollowness of his protected world of science and technology, public institutions and conscious representation of himself as his freedom. And in his freedom he needs to make the right choice – the choice of a real existence, and the existence, which is essentially being of a lone believer seeking God. This desire must be constant, a constant becoming, as self-attitude to God in faith cannot be made once and for all, it must take the form of self-realization, which is constantly reproduced.

Keywords: S. Kierkegaard, existence, death, fear, despair, loneliness, faith, love.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві, яке характеризується прискороною соціальною динамікою, процесами технізації, глобалізації інформації та комунікації, інфляцією традиційних цінностей, формуванням нових смисложиттєвих орієнтацій та нових форм соціальної активності індивідів, практично кожна людина стикається з різними внутрішніми і зовнішніми проблемами. Для людини її потреби, інтереси, діяльність, погляди, оцінки та відношення є основним фундаментом економічного, політичного, екологічного, духовного, наукового, культурного та інших видів буття суспільства. Тому джерело соціальних протиріч необхідно шукати у людській природі, у пізнанні її існування як людини. З одного боку актуальність проблеми екзистенціалів полягає

у індивідуальній практичній значущості тому, що кожен з нас є унікальною і неповторною істотою, що має власне місце у бутті. «З іншого боку, комплексного аналізу існування індивідуума, а також соціокультурної детермінації екзистенціалів людського буття потребують докорінні зрушення в усіх сферах сучасного українського соціуму. Сучасна людина має бути готова до кардинальних перемін, на спосіб життя в модусі «змін». Або, навпаки, повинна зберігати своє істинне буття, свою екзистенцію, не дивлячись на кон'юнктуру часу. Тому визначення екзистенціальної природи людини та факторів, що обумовлюють її існування в умовах специфіки української дійсності, теж знаходиться на порядку денному сучасного філософського дискурсу.» [5, с.1]

© О.О. Стояно, 2015

У рамках історико-філософського процесу проблема екзистенції, справжнього існування людини у явному вигляді була поставлена у ХІХ столітті данським філософом, «батьком екзистенціалізму» – Сьореном К'єркегором. Тому звернення до філософських поглядів цього мислителя з проблеми екзистенціалів є виправданим. Ще одним фактором, що говорить про правильність вибору є те, що філософія С. К'єркегора не втратила своєї актуальності до теперішнього часу. Як стверджує М.Б. Тетенков «тільки за останні 10 років було видано понад 300 монографій і статей, що аналізують різні аспекти філософських поглядів С. К'єркегора» [9] (йдеться, ймовірно, про пострадянський простір та дальнє зарубіжжя). Але, не дивлячись на це, перефразовуючи М.Я. Данилевського, можна казати, що вивчення філософської спадщини С. К'єркегора полягає у тому, щоб проходити все «поле» під назвою «філософські погляди С. К'єркегора» в усіх напрямках.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз та осмислення основних екзистенціальних категорій людського буття отримали глибоке і різнобічне дослідження в західноєвропейській філософії. Однак пошуки більшості дослідників спрямовані на аналіз окремих екзистенціалів. Їх природа так і залишається нерозкритою, незважаючи на те, що вони є предметом численних спекуляцій і досліджень протягом тисячоліть. Варто лише згадати хоча б імена стовпів філософування. Зокрема, Діогена, Платона, Арістотеля, Марка Аврелія, Августина Блаженного, Б. Паскаля, Г.В. Лейбніца, С. К'єркегора, П. Тілліха, М. Гайдеггера, Х. Ортега-і-Гассета, Е. Фромма, Т. Адорно, М. Горькаймера, М. Бубера, Е. Левінаса. Своєї актуальності згадана тематика не втратила також на теренах сучасної України та ближнього зарубіжжя. Дослідженню природи, суті та місця і ролі в житті людини екзистенціалів значну увагу приділяють окрім інших, – І. Бичко, В. Лях, К. Райда, П. Саух, В. Шинкарук, Н. Хамітов, Т. Тузова, В. Нестеренко, І. Ігнатенко, Г. Стрельцова, О. Гагарін, О. Бурханов, Т. Денисова, Л. Жижелева, А. Севастєєнко, К. Новікова, С. Омарбекова, Р. Омельчук, О. Фролова, С. Копилова, В. Калуга, С. Киселиця, Н. Нікішина, В. Петрушов та ін..

Кількість досліджень і трактувань філософії С. К'єркегора воістину безкрайньо: як і будь-який великий мислитель, С. К'єркегор залишає великий простір для тлумачень. Тому виділимо лише деяких авторів. У першу чергу це роботи відомих російських дослідників Б.Е. Биховського, П.П. Гайденко, К.М. Долгова, С.О. Ісаєва, В.О. Подороги, українських – М. Зубрицької, А. Дахнія, К. Райди, Н. Хамітова, І. Леппа, Г. Маланчука, О. Паркулаба та ін. зарубіжних філософів – В. Анца, Й. Ельрода, К. Льовіта, П. Рьода та ін..

Серед дисертацій останніх років, присвяче-

них окремим аспектам філософії С. К'єркегора, можна відзначити російські роботи Г.Н. Кузьменко, О.В. Лавренцової, К.М. Левичевої, Д.А. Лунгіної, О.І. Ставцевої, М.Б. Тетенкова, Т.В. Щитцової та вітчизняні – М. Борєвого, А. Залужної, С. Киселиці, В. Петрушова, О. Онищук, Т. Ярошенко.

Мета дослідження. Метою даної статі є викремлення та аналіз екзистенціалів як суттєвих складових у цілісній концепції екзистенції С. К'єркегора, спираючись насамперед на тексти оригінальних праць данського мислителя, а також на коментаторські праці вітчизняних та іноземних авторів.

Виклад основного матеріалу. Якщо наповненням новим змістом терміна «екзистенція» (лат. існування) ми зобов'язані творчості Сьорена К'єркегора (він був першим, хто вжив поняття «існування» виключно по відношенню до людського буття), то поняття «екзистенціал» ввів у філософський лексикон Мартін Гайдеггер у роботі «Буття та час» замість традиційного філософського терміна «категорія». «На відміну від категорій, які передбачають суб'єкт-об'єктний поділ і нездатні схопити нерозчленованій цілісності, термін «екзистенціал» висловлює модус буття світу у його нерозривному зв'язку з буттям людської свідомості, або, що те ж саме, модус людського існування у його злитості з життєвим світом.» [8]

У сучасній філософії існують різні за формулюванням, але співпадають за змістом визначення терміна «екзистенціал». Ось деякі з них. «Екзистенціали – способи існування людини та виявлення сутнісних характеристик «Я»; категорії людського буття; ціннісні вузли, квінтесенції смислів, цілей, прагнень людей; світоглядні конструкції, які задають параметри людського існування у світі. У західній і вітчизняній філософії виділяють так звані «негативні» – самотність, смерть, страх – і «позитивні» – віра, надія, любов – екзистенціали, а також інші фундаментальні модуси існування індивідів – духовність, свобода, відповідальність, творча активність, тілесність та ін.» [2]

Для розуміння природи й особливостей екзистенціалів людського буття необхідна конкретизація умов та обставин, за яких вони проявляються. У цьому сенсі доцільно звернутися до такого поняття екзистенціально орієнтованої філософії як «гранична ситуація». Гранична ситуація виявляється таким внутрішнім станом, коли людина усвідомлює, що може існувати тільки так, а не інакше – і тому це вже спосіб її буття, який творить нове буття, це – екзистенціал її буття. [5, с.6]

З позиції «граничної ситуації» конечність людського буття, неминуче повинна була посылати до смерті, яка вперто виступає у якості остаточної, граничної межі людського буття. Смерть як екзистенціал в уявленні С. К'єркегора

тісно пов'язана з духовним світом людини. Не сам її факт, але осмислення «кінця усього» є предметом філософії смерті. За висловом С. К'еркегора, мова йде не про те, «що, загалом, відомо всім людям: якщо я прийму дозу сірчаної кислоти, то я помру; і теж саме станеться, якщо я стрибну у воду, засну у вугільному чаду та ін.». Мова йде не про об'єктивний розгляд смерті взагалі, а виключно про ставлення окремої людини до своєї власної смерті, про питання, що означає смерть у якості майбутнього кінця людського життя для самого цього життя. При цьому підкреслюється, що всі предметні знання про смерть як об'єктивний процес виявляються абсолютно несуттєвими. [1, с.90] Деякі події ми визначаємо для себе, як ті що повинні статися з необхідністю і усвідомлення їх народжує самий різний відгук нашого духу. Усвідомлення неминучості смерті, від якого індивід загороджений звичайним плином життя, повсякденними турботами та інтересами, часто відкривається тільки у «граничних ситуаціях» і породжує негативні психічні стани: страх, відчай, занепокоєння. І саме ці «негативні» екзистенціали «панують у екзистенціальної філософії вирішальним чином. З різних ж можливих відтінків «негативного» особливо плідним є страх, який був пізаний у його істинному основоположному значенні – як умова становлення справжнього існування. Таке відкриття страху відбулося у праці С. К'еркегора «Поняття страху». [1, с.91].

С. К'еркегор визначає страх (Angst) або екзистенційну тривогу як «симпатичну антипатію і антипатичну симпатію» [6, с.144]. Простий приклад досить наочно пояснює цю тезу. Дитину, що відчуває тягу до «пригод, до жахливого і загадкового» [6, с.144], тягне невідомість, але у той же час це відштовхує її як загроза безпеці. Притягування і відштовхування, симпатія і антипатія переплетені між собою. Дитина перебуває у стані страху, але не боязні. Адже боязнь має справу з чимось цілком певним, реальним або уявним, змією під ліжком, осою, що загрожує вжалити, тоді як страх спрямований на ще невідоме і невизначене. І саме невідоме, таємниче одночасно притягує і відштовхує дитину. Страх виступає як екзистенціал, що містить у своїй глибинній сутності безпідставність та предметну невизначеність, і представляє собою почуття тривожності як такої, що виходить назовні. Страх являє собою глибинне підсвідоме бажання того, чого звичайно людина боїться найбільше – смерті, небуття, «Ніщо». «Ніщо» – це предмет страху, воно породжує страх». «Страх і Ніщо постійно відповідають один одному» [6, с.160]. Страх і приваблює, і відштовхує одночасно, у цьому проявляється його діалектична і динамічна природа.

Страх у С. К'еркегора вбудований у релігійний контекст і знаходиться у тісному зв'язку з

поняттям про первородний гріх. Застосовуючи вихідну тезу про гріх, С. К'еркегор каже, що у стані невинності дух перебуває у сплячці, безпосередності. Він ще не знає гріха. Але все ж його може смутно тягнути, не до гріха як чогось певного, але до реалізації свободи і, таким чином, до можливості гріха. Коли Адаму у стані невинності було сказано не їсти плід з дерева пізнання добра і зла під страхом смерті, він не міг знати, що означає зло або смерть. Бо знання може бути добуто лише шляхом порушення заборони. Але заборона пробудила у Адама «можливість свободи... хвилюючу можливість мотги». І вона одночасно притягувала й відштовхувала його. «Страх є можливість свободи» [6, с.242]. Ще один приклад: людина впала в гріх. Вона може усвідомлювати можливість виходу з цього стану, і це може залучати її. Але у той же самий час її може відштовхувати така перспектива, бо вона любить свій стан гріха. У цьому випадку вона охоплена страхом – це страх свободи. Свобода є для неї об'єктом симпатичної антипатії і антипатичної симпатії. І сам цей страх є можливість свободи. Важливим внеском С. К'еркегора у розуміння страху стало виявлення ним внутрішнього конфлікту, який супроводжує страх.

Чи можливо позбутися страху або придушити його? Так, у людини є можливість навчитися боятися належним чином», «виховати» у собі божественну волю («те, що розширює»), бо «той, хто виховується страхом, – виховується можливістю, і тільки той, хто виховується можливістю, виховується по своїй нескінченності» [6, с.243]. Самовиховання «згідно нескінченності» вдається лише у тому випадку, продовжує С. К'еркегор, якщо «страх правильно зрозумілий», а саме як той, що веде до віри. «Поняття страху» С. К'еркегор дає вірі визначення з огляду на міркування про екзистенційний страх: віра – це «внутрішня впевненість, яка передбачає нескінченність» [6, с.243]. Тоді істинний страх, «страх як те, що рятує силою віри» буде визначено так: «Страх – це можливість свободи, тільки такий страх абсолютно виховує силою віри, оскільки він пожирає все кінцеве і виявляє всю його оманливість» [6, с.242]. Вірніше було б сказати, це віра рятує людину від помилково понятого страху: «Єдине, що справді здатне обеззброїти софістику страху, – це віра, мужність вірити...» [6, с.208]. По суті, істинний страх і є віра.

Поряд зі страхом є й інші значущі для екзистенціальної філософії настрої – нудьга, туга, відчай, що знаходять своє екзистенційне значення за рахунок того, що у відповідних формах повторюють результат страху, вириваючи людину з повсякденності її буття і ведучи до автентичності існування. Послідовність ступенів, що починається з нудьги і пролягає через тугу, у відчай досягає виняткової висоти. У відчай одночасно настає той вирішальний поворот, до якого інші настрої лише наближаються... Відчай являє со-

бою страх, який внутрішньо охоплює і міцно тримає людину. [1, с.95]. Тому доцільно у даній статті приділити увагу саме екзистенціалу відчаю.

Вихідною точкою появи відчаю, так само як і страху, є недосконалість людської природи, спотвореної гріхопадінням. Тому людині споконвічно властиве відчай як наслідок втрати онтологічного зв'язку з Творцем. Одне з визначень відчаю, що дається С. К'еркегором, таке: відчай «є неусвідомлення людиною свого духовного призначення» [6, с.264]. Відчай – це смертельна спадкова хвороба. «Той хто відчайвся – це хворий до смерті. Проте людина не може від неї померти. Смерть тут не є межею хвороби, вона служить скоріше безмежним межею. Сама смерть не може врятувати нас від цієї хвороби, бо тут хвороба зі своїм стражданням і смертю..., – це як раз неможливість померти» [6, с.261].

Метафора хвороби дає уявлення про природу відчаю: вогнище можна придушити, проте насіння хвороби залишаються у тілі до нового рецидиву. Ця хвороба така, що поновлюючись, вона перекреслює весь період духовного здоров'я, яке було до цього моменту. Причому відчай – та хвороба, більша увага до якої і більше розуміння механізмів якої тільки загострює страждання зараженого. Хвороба до смерті діє і через емоції (занепокоєння, страх, дисгармонію), і через інтелект, тобто на всіх рівнях рефлексії людини. У цьому відношенні заражені всі люди, все людство, а відчай є найважливішою характеристикою нашого існування.

Відчай являє собою кризу, через яку пролягає шлях до справжнього існування. Лише усвідомлення пошкодженості своєї природи, визнання своєї гріховності, власної нікчемності може стати поштовхом на шляху до набуття справжньої особистості, бо справжність існування здобувається тільки «перед Богом», вважає С. К'еркегор. Відчай можливо вилікувати тільки дивом, фактично – вірою у Бога. Свідомість людини повинно «піднятися над туманами» буденного досвіду, здійснити стрибок у духовну сферу. Таким чином, глибинний сенс екзистенціала відчаю полягає у тому, що усвідомлення людиною глибини свого відпадання від Бога може допомогти їй знайти справжнє буття. Але це відбудеться лише у тому випадку, якщо людина прийде до віри.

Віра є тим інструментом, за допомогою якого людина стає відмінною від інших – вона стає одиничним. Істинно віруюча, духовна людина помічає своє внутрішню відмінність від зовнішнього світу. Її охоплює потреба самотності, для неї це настільки ж необхідне, як дихати чи спати. Саме ця життєва потреба у самотності, властива їй більше, ніж іншим, що служить для неї знаком, що природа її більш глибока. «Потреба у самотності завжди служить для нас доказом духовності і заходом останньої» [6, с.295]. С.

К'еркегор вихваляє самотність як долю небагатьох обраних. Самотність у С. К'еркегора – це втеча від світу і суспільства всередину себе. Адже ніхто не буває так самотній, як духовна людина. У «Хвороби до смерті» він пише про те, що духовна людина стоїть настільки вище звичайних людей, що вона може витримати ізоляцію. Ми, люди, навпаки, завжди потребуємо інших, і «подібно папугам, вмираємо, коли залишаємося у самотності» [6, с.296]. Таким чином, тільки людина у самотності, обдумує різні варіанти діяльності, усвідомлюючи свою особисту відповідальність за результат вибору може уникнути залежності від вимог морального закону, від конформізму, який породжується тиском з боку суспільства. Такий конформізм звільняє людину від вибору, від зацікавленості, від особистої відповідальності.

С. К'еркегор глибоко досліджує «негативні» екзистенціали людського буття: страх, відчай, занепокоєння, самотність та ін., представляючи широку картину глибинного життя екзистенції, яка визначає себе як релігійна. Проте кінцевою метою С. К'еркегора є «не нагнітання і культивування страху, тривоги і занепокоєння, але, навпаки, вимога ясного усвідомлення особистої відповідальності за вибір та готовності протиставити їм «всю тотальність» свого Я» [4, с.472]. У «негативних» екзистенціалах, які притаманні релігійному життю, нестійкість власного буття відчувається людиною з особливою силою: перебуваючи у «страху і трепеті», людина не може покластися на розум і здоровий глузд, а тільки на віру. Віра не пов'язана з розумом, вона ірраціональна. Вона є «вища ірраціональність», яка знаходиться за межами етики, яка будується розумом. Саме розум не бачить того, що відчуває віра. Віра, ця вища стадія розвитку людини, здатна існувати без розуму. С. К'еркегор наділяє віру винятковим значенням і відводить їй головну роль у життєвих пошуках людини. У його екзистенціальної філософії вона завершує цикл розумових пошуків і узагальнень розуму. Віра дає людині останню можливість вибору і надає екзистенції сенс.

Ілюструючи механізм виникнення віри, С. К'еркегор звертається до старозавітної традиції християнства. У своєму творі «Страх і трепет» на прикладі відомої особистої трагедії Авраама він досліджує «позитивний» екзистенціал віри. Усе що робить Авраам – це зразок непорушної віри. Усе його життя – свідчення віри. Але С. К'еркегор особливо виділяє одну подію: жертвоприношення сина Ісаака. Не можна не погодитися, що це крайній акт – жест віри, коли вона робиться незбагненою для розуму. Віра у С. К'еркегора невіддільна від абсурду. Розглядаючи історію про Ісаака і Авраама, він розкриває абсурд, як щось, що безпосередньо веде до віри «здійснити рух віри, означає закрити очі і з повною довірою кинути у абсурд» [6, с.35].

Авраам вірить абсурдно, у його вірі немає місця розуму, він повністю відкидає його, беззаперечно слідує волі Бога. Абсурдність ситуації полягає у тому, що Бог, встановлюючи заповіді, сам же вимагає від людини їх порушення. Але ще більшим абсурдом стане вибір Авраама. Бог сказав не вбивати, ця заповідь не має жодних пояснень, її формулювання просте і чітке: «Не убий». Відсутність пояснень показує, що Бог не приймає вбивство, ні з якої причини, але хіба наказ Бога не є достатньою підставою для вчинення вбивства? У цій ситуації, як би не вчинив Аврам, у результаті його дії будуть і вірними, і хибними одночасно. Чому ж і Біблія і С. К'єркегор стверджують правильність вибору Авраама? Прийнято трактувати цю історію, як перевірку віри Авраама, також її розуміє і С. К'єркегор. Він стверджує, що Авраам вірив у те, що Бог не потребує у нього Ісаака, але готовий принести його в жертву, якщо це буде потрібно. «Він вірив силою абсурду; бо, за всіма людським розрахунками, мова не могла йти про те – у цьому-то і складався абсурд, – щоб Бог, зажадавши від нього цього, у наступну мить раптом відмовився від своєї вимоги. Він піднявся на гору, і навіть саме у ту мить, коли блиснув ніж, він вірив – вірив, що Господь не потребує Ісаака» [6, с.36]. Ця абсурдна віра і стане основою філософії С. К'єркегор. Досягти подібної віри вкрай складно, навіть сам С. К'єркегор визнавав, що не здатний повторити подвиг Авраама, у якій би формі він не був виражений.

Екзистенціал віри нерозривно пов'язаний з екзистенціалом любові і цей зв'язок розкритий С. К'єркегором у вже згаданій вище історії жертвоприношення Ісаака. «Бог – це любов» [6, с.35]. Справжня любов завжди має справу зі святинею, вічністю, крім того у своїй глибинній основі будь-яка любов є любов батьків до дитини і навпаки. У цьому образі відображаються всі необхідні риси справжньої любові: максимальна близькість, безкорисливість, повага, смирення, віра у Іншого. В історії з Авраамом сплелась не одна віра і не одна любов, але парадоксальна гармонія між людиною і Богом, між батьком і сином, пронизана любов'ю як універсальною основою всіх духовних зв'язків. Тільки на перший погляд може здатися, що Бог намагається протиставити любов Авраама до Себе любові

до сина: заглибившись у парадокс віри, можна побачити, що ці дві любові не існують одна без одної, а впливають одна з іншої. Абсурдна віра у Бога Авраама полягала не у готовності вбити Ісаака, якщо б того захотів Господь, а у здатності не зробити з сина кумира, не перестаючи його любити всім серцем. Адже тільки через любов між людьми ми вперше дізнаємося про Бога, який і Сам є любов. Але наблизитися до Нього ми можемо, тільки якщо сама любов як постійне роблення, екзистенціювання для нас дорожче конкретної людини, на яку вона спрямована. Це вимагає від любові, безкорисливості, відмови від усякого володіння об'єктом любові; тільки так можна зберегти любов достатньо сильною, щоб вона наближала нас до Бога, і у теж час не зробити з її об'єкта кумира, який затулить собою Господа. Тому Ісаак виступає і як єдиний провідник до Бога, який рятує від ідолів, і, одночасно, найбільша перешкода на шляху Авраама до Бога. Безсумнівно, що жертва Авраама не змогла б відбутися без віри Ісаака у любов батька. Батько і син піднімалися на гору Морія для жертвоприношення, не маючи з собою ягня на цілопалення, але Ісаак вірив; почувши відповідь батька на «невідомої мові», Ісаак вірив; Авраам зв'язав сина, але Ісаак вірив; Авраам заніс ножа, але Ісаак вірив силою абсурду, що батько не зійшов з розуму і все також любить його, що він не опустить ножа... Авраам та Ісаак вірили до кінця і знайшли один одного і Бога у радості. [3]

Висновки. Екзистенціалі це – фундаментальні способи людського існування. У звичайному житті людина або забуває про них, або свідомо від них відсторонюється, живучи повсякденними потребами та інтересами. Але коли звичний плин життя ламається, людина виявляє уявність своєї захищеності світом науки і техніки, громадськими інститутами і усвідомлює представленість самому собі як свою свободу. І у своїй свободі він повинен зробити правильний вибір – вибір справжнього існування, екзистенцію, яка є по своїй суті буття самотньої віруючої людини, що прагне до Бога. Таке прагнення має бути постійним, постійним становленням, оскільки самовідношення до Бога у вірі не може бути вироблено раз і назавжди: воно повинно приймати вигляд самореалізації, яка постійно відтворюється.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРЫ:

1. Больнов О.Ф. Философия экзистенциализма: Философия существования [Текст]/ О.Ф. Больнов; СПб.: Лань, 1999. – 222 с.
2. Бурханов А.Р. Жан-Поль Сартр об экзистенциалах человеческого бытия [Электронный ресурс] // Вестник бурятского государственного университета. – 2011. – № 14. – С. 42-47. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article>
3. Зенин К.В. Любовь и вера в философии С. К'єркегора [Электронный ресурс]/ К.В. Зенин // Известия Уральского государственного университета. Сер. 3, Общественные науки. – 2011. – № 3 (94). – С. 134-142. – Режим доступа: <http://elag.urfu.ru/handle/10995/18415>
4. Исаев С.А. Этика отчаяния и веры [Текст]/ Этическая мысль: Науч.-публицист. чтения. М.: Политиздат, 1990. – 480 с.

5. Копилова С.В. Екзистенціали людського буття: автореф. дис...канд. філософ. наук: 09.00.03 [Текст]/С.В. Копилова; Запоріж. нац. ун-т, З., 2008. – 16 с. – укр.
6. Кьеркегор С. Страх и трепет [Текст] / С. Кьеркегор. – М.: Республика, 1993. – 383 с.
7. Левичева Е.Н. Религиозная антропология Сёрена Кьеркегора: дис...канд. філософ. наук: 09.00.03 [Электронный ресурс] / Е.Н. Левичева; Московский гос. ун-т им. М.В. Ломоносова, М., 2006. – Режим доступа: <http://hpsy.ru/public/x2311.htm>
8. Новая философская энциклопедия: В 4-х т. [Электронный ресурс]/Под ред. В.С. Стёпина. – М.: Мысль, 2001. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/7745
9. Тетенков Н.Б. Диалогическая гносеология С. Кьеркегора: автореф. дис...канд. філософ. наук: 09.00.01 [Электронный ресурс] / Н.Б. Тетенков; Поморский гос. ун-т им. М.В. Ломоносова, Архангельск. – 2003. – Режим доступа: <http://cheloveknauka.com>

Стаття надійшла до редакції 16.07.2015

REFERENCES:

1. *Bolnov O.F.* Filosofiya ekzistentsializma: Filosofiya suschestvovaniya (The philosophy of existentialism: the Philosophy of existence); SPb.: Lan, 1999. – 222 p.
2. *Burhanov A.R.* Zhan-Pol Sartr ob ekzistentsialah chelovecheskogo byitiya (Jean-Paul Sartre about the existentials of human existence) // *Vestnik buryatskogo gosudarstvennogo universiteta.* – 2011. – № 14. – pp. 42-47. – Regime to access: <http://cyberleninka.ru/article>
3. *Zenin K.V.* Lyubov i vera v filosofii S. Kerkegora (Love and faith in the philosophy of S. Kierkegaard) K.V. Zenin // *Izvestiya Uralskogo gosudarstvennogo universiteta. Ser. 3, Obschestvennyye nauki.* – 2011. – N 3 (94). – pp. 134-142. – Regime to access: <http://elar.urfu.ru/handle/10995/18415>
4. *Isaev S.A.* Etika otchayaniya i veryi (Ethics of the despair and the faith) // *Eticheskaya myisl: Nauch.-publitsist. chteniya.* М.: Politizdat, 1990. – 480 p.
5. *Kopilova S.V.* Ekzistentsialni lyudskogo buttya: avtoref. dis...kand. ffilosof. nauk: 09.00.03 (The existential of human existence: abstract of Ph.D. thesis of Philosophy Science); ZaporIz. nats. un-t, Z., 2008. – 16 p. – ukr.
6. *Kerkegor S.* Strah i trepet (Fear and trembling). – М.: Respublika, 1993. – 383 p.
7. *Levicheva E.N.* Religioznaya antropologiya Syorena Kerkegora: dis...kand. ffilosof. nauk: 09.00.03 (Religious anthropology of Søren Kierkegaard: abstract of Ph.D. thesis of Philosophy Science); *Moskovskiy gos. un-t im. M.V. Lomonosova,* М., 2006. – Regime to access: <http://hpsy.ru/public/x2311.htm>
8. *Novaya filosofskaya entsiklopediya: V 4-h t.* (New encyclopedia of philosophy)/Pod red. V.S. StYopina. – М.: Myisl, 2001. – Regime to access: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/7745
9. *Tetenkov N.B.* Dialogicheskaya gnoseologiya of S. Kerkegora: avtoref. dis...kand. ffilosof. nauk: 09.00.01 (Dialogical epistemology of S. Kierkegaard: abstract of Ph.D. thesis of Philosophy Science); *Pomorskiy gos. un-t im. M.V. Lomonosova,* Arhangelsk. – 2003. – Regime to access: <http://cheloveknauka.com>

Стояно Оксана Олександрівна – кандидат філософських наук, доцент
Одеська національна академія харчових технологій
Адреса: 65000, м. Одеса, вул. Канатна, 112
E-mail: ox26@km.ru

Stoiano Oksana Oleksandrivna – PhD in philosophy, associate professor
Odessa national academy of food technologies
Address: 112, Kanatna Str., Odessa, 65000, Ukraine
E-mail: ox26@km.ru